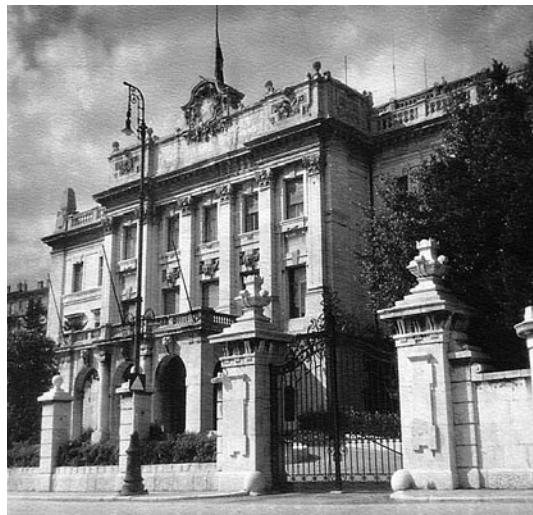

POMORSKI I POVIJESNI MUZEJ HRVATSKOG PRIMORJA RIJEKA

O postanku Odjela povijesti pomorstva Muzeja i pripadajućim zbirkama

NIKŠA MENDEŠ □ Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka

sl.1. Zgrada Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka
Fototeka: Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

“Zanimanje za prikupljanje građe pomorske tematike na području grada Rijeka postojalo je i prije osnivanja prvih muzejskih ustanova.”

Zanimanje za prikupljanje građe pomorske tematike na području grada Rijeka postojalo je i prije osnivanja prvih muzejskih ustanova. Posebno se može istaknuti činjenica da su mnogi riječki mornari i zapovjednici brodova - ploveci krajem 19. i početkom 20. stoljeća u službi riječkih brodarskih društava Ungaro-Croata i Adria te brodarskih društava iz Senja i Bakra - u Rijeku donosili egzotične predmete prikupljene na putovanjima po Dalekom istoku, Južnoj i Sjevernoj Americi itd. Do uspostave muzejskih institucija u gradu mnogi su predmeti završavali u kućama pomoraca, a izrazitiji poticaj za darivanjem građe muzejima pojavljuje se tek utemeljenjem Musea Civica krajem 19. stoljeća, a potom i Gradskog muzeja Sušak 1930-ih godina. O želji da se očuva baština Hrvatskog primorja i vrijednosti Jadranskog mora svjedoči i podatak da je u sastavu Gradskog muzeja Sušak postojala i tzv. Kapetanska soba, a i sam je Muzej kao jedan od svojih zadataka isticao čuvanje pomorske baštine i proučavanje prošlosti Jadranskog mora.

Fundus Odjela povijesti pomorstva obogaćivao se uglavito u drugoj polovici 1940-ih i tijekom 1950-ih godina. U darivanje su se uključile mnoge poznate riječke ustanove kao što su Pomorski tehnikum Rijeka, Lučka kapetanija Rijeka, Brodospas Rijeka i Ministarstvo pomorstva te mnoge obitelji.

Znatniji napredak Odjel bilježi nakon osnivanja Narodnog muzeja Rijeka 1953. godine. Do kraja pedesetih godi-

na pojavile su se mnoge inicijative za utemeljenjem Pomorskog muzeja u Rijeci. U oživotvorenje samostalnog Pomorskog muzeja preko Udruge muzealaca pomorskih muzeja uključili su se i drugi jadranski pomorski muzeji. U to je vrijeme u osnivanju budućega pomorskog muzeja vrlo aktivno sudjelovala i Sekcija pomorskih muzealaca, čiji je predsjednik bio dr. Radojica F. Barbalčić, a djelovao je i kao vanjski suradnik Muzeja. Sekcija pomorskih muzealaca tijekom desetaka godina, od sredine 1950-ih do sredine 1960-ih, održavala je redovite skupove na kojima su članovi razmatrali brojne teme, osobito stvaranje novih pomorskih zbirki pri muzejima ili formiranju samostalnih pomorskih muzeja. Suradnja dr. Radojice Barbalčića s djelatnicima Narodnog muzeja Rijeka Radmilom Matejčić, koja je vodila Odjel povijesti pomorstva, ravnateljem Miroslavom Blažičevićem i tehničkim suradnikom kapetanom Ivanom Moderčinom, rezultirala je otvorenjem izložbe 1962. godine koja će postati jezgra budućega stalnog postava, otvorenoga 1964. godine. Inače, tijekom 1960. godine Narodni je muzej postao Pomorski, a od 1961. dobiva današnji naziv, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka.

Danas se Muzej sastoji od četiri odjela od kojih je jedan i Odjel povijesti pomorstva, uz Arheološki, Kulturno-povijesni i Etnografski, te uz izdvojene Zbirke Kastavštine u gradu Kastvu i Etnografske zbirke otoka Krka u mjestu Dobrinj na Krku.

IZLOŽBENA DJELATNOST ODJELA POVIJESTI POMORSTVA.

Još za postojanja Narodnog muzeja Rijeka, tijekom 1950-ih redovito su se organizirale izložbe pomorske tematike. Osobito su bile poznate izložbe povijesnih jedrenjaka 19. stoljeća, a Muzej je u to doba obogaćen fundusom slika jedrenjaka najpoznatijeg manirista 19. stoljeća Bartola Ivankovića. Osim toga, Muzej je 1959. organizirao izložbu posvećenu stogodišnjici povratka kapetana Ivana Visina brodom *Splendido* s putovanja oko svijeta. Izložba je okupila najreprezentativnija djela manirističkih slikara 19. stoljeća, Bartola Ivankovića, Antoina Rouxa, Nicola Cammillierija, Giovannija Luzza, Antonija Francesca Luppisa. Tijekom druge polovice 1960-ih, a osobito 1970-ih, organizirane su mnoge izložbe maketa i modela jedrenjaka različitih autora, a mnoge je izradio Ante Meštrović, nekadašnji ravnatelj Muzeja. Osobito bismo istaknuli izložbe *Povijesne rekonstrukcije brodova*

na jedra istočne obale Jadrana, 1974. i 1987. godine i *Razvoj pomorstva sjevernog Jadrana kroz tipove naših jedrenjaka*, 1982. godine. Određena je građa iz fundusa Muzeja obogatila i postav izložbi izvan Rijeke, pa je tako bio organiziran zajednički projekt pomorskih muzeja u Republici Hrvatskoj *More naše hrvatsko*, u Splitu 1994. godine.

Od kraja 1990-ih do danas nastavljena je izložbena djelatnost Odjela, putem izložbi *Odjeci dalekih pučina* 1998. i *Stari jedrenjaci* 2000. godine. Sukus te dugogodišnje djelatnosti Odjela konačno je oživotvoren 2003. godine izložbom *Eppur si muove*, koja je upozorila na bogatu, više od stoljeća dugu tradiciju muzeja u Rijeci, te objavljivanjem monografije Muzeja 2004. godine.

ZBIRKE ODJELA POVIJESTI POMORSTVA.

Danas Odjel povijesti pomorstva čine ove zbirke:

- Zbirka slika, litografija, crteža i nacрта
- Zbirka maketa i modela jedrenjaka i parobroda
- Zbirka pomorskih i zemljopisnih karata i atlasa
- Zbirka brodskih dnevnika i brodskih isprava
- Zbirka navigacijskih instrumenata i brodske opreme
- Zbirka fotografija i razglednica
- te izdvojene zbirke Luppis i Sinčić

Unutar **Zbirke slika, litografija, crteža i nacрта** osobito je važna podzbirka slika koja obuhvaća građu od druge polovice 17. stoljeća do recentnih slika iz druge polovice 20. stoljeća. Znatno je dio Zbirke pribavljen pri uspostavljanju Gradskog muzeja Sušak. Još su tijekom druge polovice 1930-ih novine izvještavale o nabavi portretâ kapetana i crteža jedrenjaka za fundus Gradskog muzeja Sušak.

Danas fudus podzbirke slika obuhvaća djela nekih najznačajnijih slikara manirista 19. stoljeća. To su ponajprije Bartol Ivanković, koji je bio najplodniji slikar jedrenjaka

na istočnoj obali Jadrana, a u fundusu Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja sačuvano je dvanaest njegovih ulja na platnu. Svakako bismo istaknuli slike: *Pošćičeva flota*, *Flota jedrenjaka i parobroda* te slike poznatih jedrenjaka s riječkog područja *Conte Geza Szapary*, *Jane*, *Trojednica* i sl. Osim slika Bartola Ivankovića, fundusom dominiraju akvareli još dvojice autora, Antonija Francesca Luppisa, Riječanina, i Giovannija Luzzza iz Venecije. Svakako bi trebalo spomenuti djela koja prikazuju dva posljednja jedrenjaka duge plovidbe koji su plovili pod austrougarskom zastavom, a to su Capricorno, zadnji bark duge plovidbe koji je građen u Rijeci 1883. godine i Contessa Hilda, posljedni kvarnerski jedrenjak koji je oplovio svijet 1909. godine.

Vrlo je značajna **Zbirka maketa i modela jedrenjaka** u kojoj prevladavaju povijesni prikazi brodova - od makete vrbničkog jedrenjaka iz 12. stoljeća, preko modela uskočke veslarke iz 16. stoljeća do najpoznatije makete jedrenjaka brika Splendido, broda koji je u 19. stoljeću prvi pod austrijskom zastavom oplovio svijet 1852.-1859.

Možda je najpotpunija, iako ne najobrađenija, **Zbirka pomorskih i zemljopisnih karata i atlasa**. Jedan od najljepših primjeraka Zbirke je *Atlas maritime*, atlas pomorskih karata, iz druge polovice 18. stoljeća. Obuhvaća više od 30 karata različitih svjetskih mora, a dominiraju karte Sredozemnog i Jadranskog mora. Također je važna skupina karata iz 18. stoljeća kartografa Georga Mattheusa Seuttera, koje prikazuju različite dijelove europskog kontinenta. Kao osobitu zanimljivost treba spomenuti knjižicu *Panorama della costa e delle isole di Dalmazia*, s panoramskim prikazima otoka Kvarnera i Dalmacije poznatog kartografa i putopisca Giuseppea Riegera.

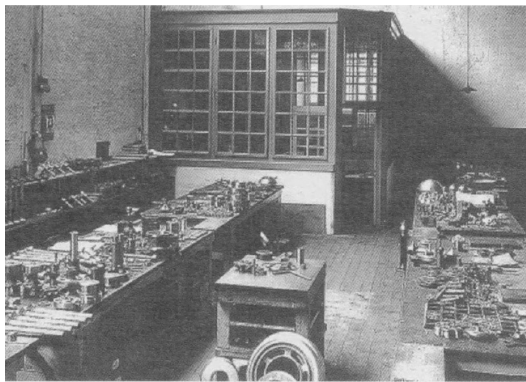
Zbirkom brodskih dnevnika i brodskih isprava dominiraju sačuvani dnevnici jedrenjaka barkova iz 19. stoljeća,

sl.2. Krčki jedrenjak, Vrbnik, 12./13. stoljeće maketa, M=1:30, druga polovica 20.st. drvo, platno
kupljena od Ante Meštrovića 1976.
Zbirka maketa i modela jedrenjaka i parobroda
sl.3. Starohrvatski brod, Nin, 10.-11. st. maketa, M=1:10, druga polovica 20.st. drvo, platno
kupljena od Ante Meštrovića 1987.
Zbirka maketa i modela jedrenjaka i parobroda

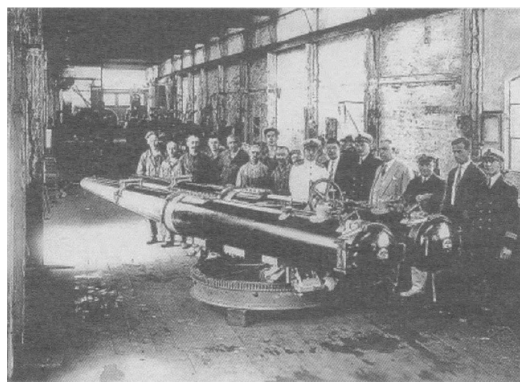

sl.4. Brik Splendido, Rijeka 1850. maketa, M=1:32, 1982. drvo, platno
kupljena od Luciana Kebera, 1999.
Zbirka maketa i modela jedrenjaka i parobroda

sl.5. Dijelovi torpeda u obradi
početak 20.st
fotografija, 13 x 22 cm
darovala Tvornica torpeda u Rijeci
Odjel povijesti pomorstva

sl.6. Lansirna cijev za torpedo
D.Rovšek, Ljubljana, prva polovica 20. st.
fotografija, 15 x 23 cm
darovala Tvornica torpeda u Rijeci
Odjel povijesti pomorstva

pretežno s riječkoga i lošinjskog područja. U toj je zbirci jedan od prvih, najstarijih, cjelovito sačuvanih brodskih dnevnika, dnevnik riječkog jedrenjaka *Combinatore* iz 1822. godine. To je razdoblje samih početaka plovidbe jedrenjaka s akvatorija sjevernog Jadrana prema otvorenim morima i preko oceana, da bi od 1834. godine započela putovanja i oko Cap Horna. Iz druge polovice 19. stoljeća sačuvan je jedinstven primjerak brodskog dnevnika riječkog jedrenjaka *Stefano*. Rukopis s više od 260 stranica na talijanskom jeziku svjedoči o brodolomu jedrenjaka sagrađenoga 1873. u Rijeci, u brodogradilištu braće Brazzoduro, o životu preživjelih članova posade među Aboriginima u Australiji i o njihovu spašavanju. Taj rukopis svjedočanstvo je o vezama dubrovačke obitelji Bačić, brodograditelja Nikole Bačića koji je doselio u Rijeku i kadeta Mihe Bačića, jednoga od preživjelih pomoraca sa Stefana.

Od mnogih isprava koje su sačuvali pomorci Hrvatskog primorja tijekom 19. stoljeća svakako bismo istaknuli ove: Ferman sultana Mehmeda II., kapetanu Jurju Medaniću iz Kostrene, iz 1839. godine, kojim se dopušta slobodna plovidba kroz Bospor i Dardaneli, povelja o položenom ispitu za kapetana duge plovidbe dodijeljena zapovjedniku Branku Širolu, brojne pomorske knjižice pomoraca nastanjenih na području Hrvatskog primorja i Rijeke i, kao osobito vrijedne, dvije povelje, i to kapetanu Antonu Celestinu Ivančiću iz Malog Lošinja, koju mu je dodijelio austrijski car, 1859. godine za spašavanje broda *Eolo*, i brončana plaketa i povelja kapetanu Josipu Kalafatoviću, zapovjedniku parobroda *Kostrena*, koji je 1924. spasio posadu francuskog hidroaviona na Sredozemlju.

Završno razdoblje jedrenjaka duge plovidbe opisuju sačuvani brodski dnevnici kapetana Branka Širole, koji je zapovijedao posljednjim kvarnerskim jedrenjakom duge plovidbe *Contessom Hildom*. Brodski dnevnici govore o svakodnevnim zbivanjima tijekom plovidbe *Contesse Hilde* oko svijeta 1908./1909. godine. *Bark Contessa Hilda* bio je zadnji austrougarski jedrenjak koji je oplovio svijet i nakon kojega prestaje dominacija jedrenjaka duge plovidbe na morima, a primat u pomorstvu potpuno preuzimaju parobrodi.

Vrlo značajan dio fundusa Odjela čini Zbirka fotografija i razglednica. Fotografije u navedenoj zbirci možemo

podijeliti na više skupina: najčešće su fotografije koje prikazuju motive luka, brodova, pomoraca i sl. Postoji veći broj fotografija poznatih riječkih parobroda, brodara *Adria I Ungaro - Croatia*, a osobito su značajne fotografije brodova riječkog brodaru Jadranske plovidbe d.d. Sušak između dva rata. Kao osobito vrijedne fotografije te zbirke spomenuli bismo fotografiju posljednje posade barka *Contessa Hilda* iz 1909. godine, fotografiju posade broda *Admiral Tegetthoff* iz 1872., koja je spomen na prvu austrougarsku ekspediciju na Arktik i Sjeverno ledeno more, te fotografiju prvoga školskog broda *Margita* bakarske Nautike.

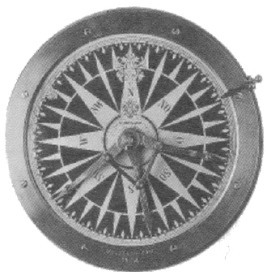
U Zbirci Luppis, koja također sadržava pretežito fotografsku građu, središnja je osoba prikazana na fotografijama kapetan Karlo Luppis i pripadnici njegove obitelji. Također su sačuvane fotografije koje je kapetan Luppis kao časnik austrougarske mornarice, prikupio na putovanjima u raznim zemljama svijeta. Zbirka Luppis osim dokumentarnih fotografija ima i mnoštvo lijepih razglednica gradova i zemalja svijeta koje je prikupio kapetan Luppis.

U fundusu je sačuvana još jedna izdvojena zbirka, Zbirka Sinčić. Ona svjedoči o prvom strojaru školskog broda *Vila Velebita* Josipu Sinčiću, koji je ujedno bio i konstruktor prototipa čamca na parni pogon. O tome je ostavio mnoge nacрте i fotografije tog događaja, kao i porinuća čamca u more pred bakarskom lukom. Zbirka se sastoji od 15 fotografija iz 1930-ih.

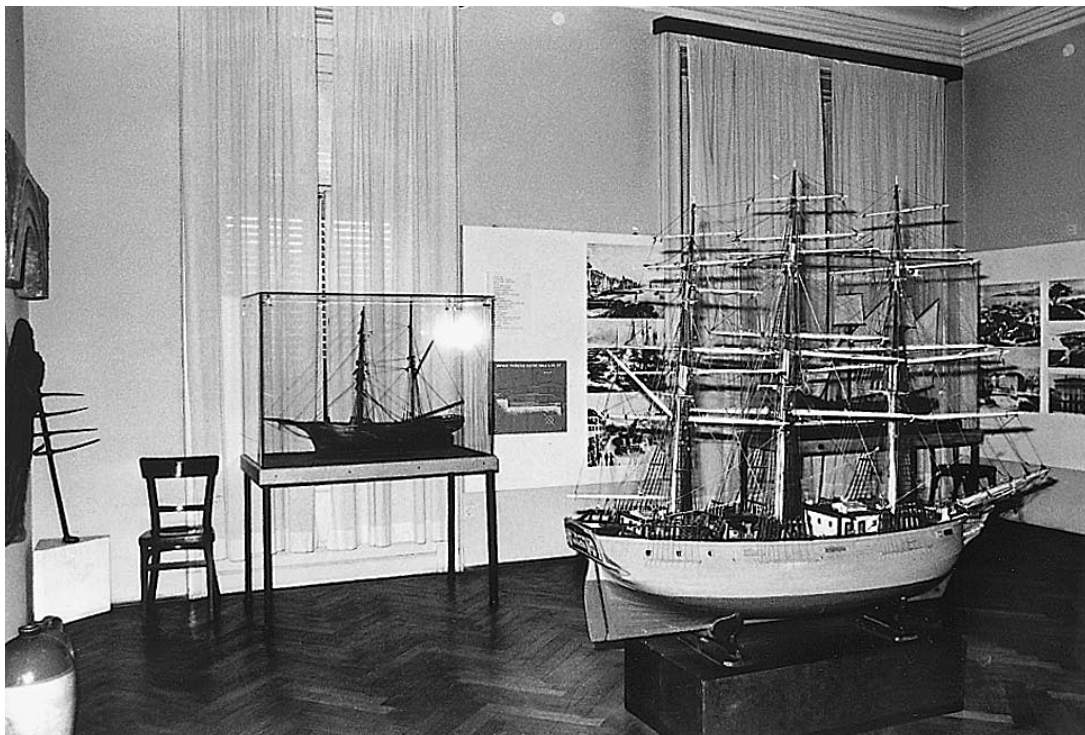
ZAKLJUČAK. Još između dva svjetska rata započelo je značajnije prikupljanje građe koja je potvrđivala dugotrajnu pomorsku baštinu našeg kraja. To se osobito potenciralo osnivanjem Muzeja Hrvatskog primorja, a zatim i Narodnog muzeja Rijeke. Neumornim zauzimanjem mnogih osoba i institucija i grad Rijeke 1960. godine konačno dobiva Pomorski muzej. Do 1961. godine za fundus Muzeja prikupljena je brojna i važna građa pomorske tematike, tako da se mogla planirati i realizacija prvog postava povijesti pomorstva, koji se u početku formirao kao stalna izložba povijesti pomorstva od 1962., da bi zatim 1964. godine postav prerastao u stalni postav povijesti pomorstva. Tijekom iduća dva desetljeća Muzej je neprestano prezentirao javnosti dio svog fundusa, često održavajući izložbe o povijesti

sl.7. Brodsko kormilo
Rosebank Ironworks Edinburgh,
Škotska, 19./20.st.
drvo, mjed
Odjel povijesti pomorstva

sl.8. Dromoskop
nepoznati autor, 19. st.
drvo, mjed, staklo
Odjel povijesti pomorstva

sl.9. Iz stalnog postava Pomorskog i povijesnog muzej Hrvatskog primorja Rijeka

pomorstva Hrvatskog primorja, ali i šire, proučavajući građu koja je svjedočila o tradicijskom brodarstvu istočne obale Jadrana.

U vremenima demokratskih promjena, početkom 1990-ih Odjel povijesti pomorstva Muzeja nastavio je pratiti tradicijsku brodogradnju i brodarstvo, s naglaskom na hrvatskoj pomorskoj baštini, a danas se u suvremenim okolnostima nastoji utemeljiti novi stalni postav kojim bi se obuhvatili različiti aspekti pomorske, gospodarske i društvene prošlosti Rijeke i Hrvatskog primorja.

Primljeno. . . lipnja

THE MARITIME AND HISTORICAL MUSEUM OF THE CROATIAN LITTORAL IN RIJEKA

The origin of the Maritime History Department of the Museum and its accompanying collections

The interest in collecting materials with a maritime theme in the region of the city of Rijeka existed even before the formation of the first museum institutions. We can especially emphasize the fact that many sailors and chief ship's officers from Rijeka - while sailing during the period at the end of the 19th and beginning of the 20th century in the service of ship companies from Rijeka Ungaro-Croata and Adria and ship companies from Senj and Bakar - brought exotic objects to Rijeka, collected during their travels to the Far East, South and North America, etc. Before the establishment of museum institutions in the city, many objects ended up in the homes of sailors, and a more intense interest in donating materials to the museum arose only upon the establishment of the City Museum at the end of the nineteenth century, and afterwards

the Sušak Town Museum during the thirties of the twentieth century. The fact that there was a so-called Captain's Room within the Sušak Town Museum bears out the desire to preserve the heritage of the Croatian Littoral and the values of the Adriatic Sea, and the museum itself, as one of its tasks, emphasized the preservation of the maritime heritage and the study of the history of the Adriatic. Between the two world wars a more significant collection of materials commenced which became even more intense with the creation of the Museum of the Croatian Littoral, and then the National Museum in Rijeka. With the consistent efforts of many persons and institutions the City of Rijeka finally opened the Maritime Museum in 1960.

By 1961, a numerous and significant collection of materials was acquired for the museum holdings, so the planning and realization of the first exhibition of maritime history could commence. This was initially presented as a permanent exhibition of maritime history in 1962, and then in 1964 it grew into a permanent display of maritime history.

During the following two decades the Museum continuously presented a part of its holdings to the public, often holding exhibitions dealing with the topic of maritime history of the Croatian Littoral, and even broadly than that, by studying materials that are evidence of the traditional shipping trade of the eastern coast of the Adriatic.

During the time of democratic changes at the beginning of the last decade of the 20th century, the Maritime History Department of the Museum continued with following the traditions of ship building and the shipping trade with an emphasis on Croatia's maritime heritage, and today there is an attempt to form a new permanent display under modern circumstances, which would encompass different aspects of the maritime, economic and social history of Rijeka and the Croatian coast.

“Još između dva svjetska rata započelo je značajnije prikupljanje građe koja je potvrđivala dugotrajnu pomorsku baštinu našeg kraja.”

“... Muzej je neprestano prezentirao javnosti dio svog fundusa, često održavajući izložbe o povijesti pomorstva Hrvatskog primorja, ali i šire, proučavajući građu koja je svjedočila o tradicijskom brodarstvu istočne obale Jadrana.”